

PAPER DETAILS

TITLE: Amerikan Basninda Türk Kadini Hakkinda Çikmis Bazi Makaleler

AUTHORS: Sayan ULUSAN

PAGES: 583-606

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/58763>

AMERİKAN BASININDA TÜRK KADINI HAKKINDA ÇIKMIŞ BAZI MAKALELER

Şayan ULUSAN*

Özet

Amerikan basınındaki Türk kadını ile ilgili makaleler daha çok Atatürk dönemine aittir. Atatürk döneminde Türk kadınına verilen haklar ayrıntılı bir şekilde verilmektedir. Çünkü bu dönemde Türk kadınının elde ettiği haklar batılı ülkelerde bile kadınlara verilmemiştir. Türk kadınının siyasi ve sosyal alanda elde ettiği bu haklara, alanlarında 'ilk' olma özelliğini elde eden Türk kadınları örnek olarak verilmektedir. Ayrıca Atatürk'ün eşi Latife Hanım ve Halide Edip Hanım'dan bu dönemdeki gayretlerinden sıkça bahsedilmektedir. Bununla beraber Amerikan basınının bazı konularda 'tarafli' makaleleri yayınladığı da dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Türk Kadını, Amerikan Basını, Atatürk Dönemi, Kadın Hakları.*

Abstract

Some Articles on Turkish Women in American Press

In the American press articles related to Turkish women belong more to the Atatürk period. The rights granted to Turkish women in the period of Atatürk's Turkey is given in detail. Because in this period of Turkish women obtained the rights given to women were not even in western countries. Turkish women in the political and social fields obtained from these rights; in the areas of 'first' to obtain the distinction of being the Turkish women are given as examples. Atatürk's wife Latife Hanım and also from Halide Edip Hanım is mentioned frequently in this period of effort. However, in some respects of the American press 'sided' articles published are remarkable.

Key Words: *Turkish women, the American press, Atatürk era, women's rights.*

I.Giriş

Amerikan Basını'nda Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti hakkında çok sayıda makale olmasına karşın, özellikle Türk kadını hakkında makalenin oldukça az olduğu görülmektedir. Bu çalışmamız sırasında, mümkün olduğunca çok Amerikan gazetesi taranmış olup Türk kadını ile ilgili makalelerin daha çok

* Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, MANİSA.
sayanulusan@gmail.com

Amerika'nın önde gelen gazetelerinde yer aldığı görülmüştür. Bunlar *The Los Angeles Times*, *The Washington Post*, *Chicago Daily Tribune*, *New York Times* adlı gazeteler olup Orta Doğu'da muhabirleri olan önemli gazetelerdir.

Karşımıza çıkan ilk yazı, 29 Mayıs 1919 yılına ait "Müttefikler ve Anadolu" başlıklı makaledir¹ ve Anadolu'daki Müslüman nüfusu arasındaki farklılıklara vurgu yaparak konuya başlamaktadır. Makalenin sahibi olan Ramsay, kendisinin bu farklılığa dikkat çektiği yazısından sonra diğer yazarların da Anadolu'da yaşayan Müslüman nüfus arasında belirgin bir fark olduğu kanaatine vardıklarını ifade etmektedir. Ramsay'a göre, bu nüfus içinde Kürt, Avşar, Türkmen, Yörük gibi unsurların olduğunu ve üstelik bunlar arasında evliliklerin gerçekleştiğini ifade etmektedir. Ramsay, Yörük ve Osmanlı Türk kadınları arasında böyle evliliklerin gerçekleştiği, Yörüklerin saf göçebe oldukları, bu sebeple diğer Müslüman nüfus içinde ayrı tutuldukları, köylere yerleştirildikleri, "Osmanlı Türk'ü" olarak adlandırıldıkları ve Sünni nüfusun Şiilere karşı hakim unsur olduğu konuları üzerinde durmakta, hatta küçük farklılıklarda ısrar edildiği takdirde öne sürülen fikirlerde haksız duruma düşme ihtimalinin oldukça fazla olduğundan yakınmaktadır.

Makalenin yayınlandığı tarih olan 29 Mayıs 1919 olması dolayısıyla, Ramsay'ın üzerinde durduğu konular da dikkat çekicidir. Çünkü Ramsay, üzerinde ısrarla durduğu Anadolu'daki Müslüman nüfus için '*kendisine göre*' dikkat çekici saptamalar yapmaktadır. Oysaki özellikle farklı milletler olarak sunmak istediği Avşar, Türkmen ve Yörükler birer Türk boyudur. Hatta kendisine göre bunlar arasında evlilikler gerçekleştiği için birbirleriyle karışmaları da mevcuttur. Üstelik yazar Yörük ve Osmanlı Türk kadınları arasında böyle evliliklerin gerçekleştiği yönündeki açıklamasıyla Yörükleri ayrı bir yere koymaktadır. Yine Sünni-Şii farklılığını da vurgulayarak Anadolu Müslümanları arasında hem ırk hem de mezhep farklılıklarının çokluğuna dikkat çekmek istemiştir. Yazar makalesinde kullandığı bir haritada ise Doğu Anadolu'yu Ermenistan toprakları olarak göstermektedir.

Bilindiği üzere 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin 24. maddesi ile Müttefikler Doğu Anadolu'daki altı ili işgal etme hakkını ellerinde tutmuşlardır. Yani düşünülen *sözde* Ermenistan sınırlarını elde etmeye çalışmışlardır. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali ile de Ramsay'ın bu makalesi 1919 yılı itibarıyla Amerikan basınının bir ölçüde görüşünü de ortaya koymaktadır.

¹ Ramsay 1919.

II. Halide Edip (Adivar)

‘Osmanlı Türk kadınları’ ifadesinden sonra ise Türk kadınına dair elde edilen bilgiler Halide Edip Adivar hakkındadır. Halide Edip, modern Türk yaşamını içeren romanları olan ve bunların bazılarının birkaç Batı dillerine çevirisinin yapıldığı bir yazar olarak bahsedilmektedir. Hatta kendisi için ‘ılımlı milliyetçi’ tanımı yapılmaktadır. Halide Edip, Türkiye’deki kadın hareketlerinin içerisinde aktif olarak yer almıştır. Ateşkes Antlaşması’ndan sonra da Türkiye için Amerika mandasını isteyenlerin başında gelmiştir. Halide Edip’in etkili bir konuşmacı olduğu vurgulanmaktadır. Hatta buna bir örnek olarak da kendisinin İzmir ve Aydın’ın Yunan birlikleri tarafından işgal edilmesini protesto etmek için İstanbul’da düzenlenen mitingde büyük bir kitleye yaptığı konuşma gösterilmektedir. Bunların yanında Halide Edip’in İstanbul’daki Amerikan Kız Koleji’nden mezun olduğu da ifade edilmektedir².

1871-1872 öğretim yılında eğitime başlayan İstanbul Amerikan Kız Koleji’den Halide Edip’in mezuniyet yılı 1901’dir (Resim 1). Halide Edip bu koleje gizlice girmiş ve yine gizlice mezun olmuştur³. Halide Edip ve eşinin milliyetçiler safında yer aldıkları, Adnan Bey’in Amerikan yanlısı olduğu ve özellikle Halide Edip’in Amerikan Kız Koleji’nden mezun olduğu Türk-Amerikan ilişkileri söz konusu olduğunda mutlaka vurgulanmaktadır⁴.

İstanbul’daki Amerikan Kız Koleji’nden mezun olan ilk Türk öğrenci olan Halide Edip, milli mücadele yıllarında Atatürk’ün yanında İstiklal Savaşı’na aktif olarak katılan ve Atatürk’ün yakın çevresindeki tek kadın olmasının yanında milliyetçi, çevirmen, gazeteci, eğitmen ve roman yazarı olarak Amerikalılar tarafından tasvir edilmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonlarında Halide Edip’in Amerikan mandasını istemesinin ve Amerikan yanlısı bir siyaset izlemesinin sebebi olarak mezun olduğu Amerikan Koleji’nde aldığı eğitim gösterilmektedir. Hatta kendisinin kadın olması hasebiyle Amerikan kadınlarının sahip olduğu özgürlükler bu ülkeye karşı ayrı bir bakış açısına sahip olmasına sebep olmuş görünmektedir. Amerikalıların kendinden emin tavırları özellikle kadınların ‘egemenlik bilinci’ (ruling consciousness), Halide Edip’in ilgisini çekmiştir⁵.

Halide Edip Adivar’ın Milli Mücadele döneminde Amerikan mandasını istemesinde etkin olan düşüncenin temeli olarak Amerikan Koleji’nden mezun olması olarak gösterilebilir. Ancak Halide Edip bunu sadece ‘bir dış yardım’

² The Los Angeles Times 1919.

³ Kuran 1994, 42; Fendoğlu 2002, 229.

⁴ Evans 2004, 419.

⁵ Kazan 1995, 9-12; 33; 37;46 .

olarak görmüş ve ‘Türkiye’nin bağımsızlığını kazanıncaya dek’ olarak istemiştir.

Resim 1: Halide Edip Adıvar.

İstanbul’un 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi üzerine birçok Türk milliyetçisi İtilaf devletleri tarafından tutuklanmıştır. Bristol, bu tutuklananlar arasında Mustafa Kemal’in temsilcisi olan ünlü ‘*Türk kadınlığının temsilcisi*’ olan Halide Edip’in de olduğunu 18 Mart tarihli raporunda bildirmektedir⁶.

Milli Mücadele yıllarındaki Amerikan basını Halide Edip’i ısrarla Mustafa Kemal Paşa’nın arkasındaki kadın olarak takdime çalışmaktadır⁷. Amerikalılar, Halide Edip, Amerikan Kız Koleji’nden mezun olduğundan, Anadolu’nun bağımsızlığı için çalışan bir Türk kadını modeli olarak kendilerine önemli paylar çıkarmaktadırlar.

“Wilsonizm ya da Bolşevizm: Müttefikler bizim için seçimlerini bu şekilde yapmışlar”. Bu ifadenin, *Chicago Daily Tribune* gazetesi tarafından, bütün İslam dünyası ve Türkiye’de kadınların en önde gelen isimlerinden olan Halide Edip Hanım tarafından ortaya konan milliyetçi bir görüş olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Halide Edip Hanım, milliyetçilerin Sultan tarafından

⁶ Evans 2004, 279-280.

⁷ Enginün 1994, 45.

‘isyancı’ olarak nitelendirilmesinin doğru olmadığı düşüncesindedir. Çünkü ona göre Halife, kendi iradesiyle değil İngiliz etkisiyle böyle açıklamalar yapmaktadır⁸.

Düşünceleri ve bunları uygulamaları sebebiyle Halide Edip Hanım, Müttefikler tarafından ‘önemsiz bir isyancı’ olarak görülmemiş, aksine zararlı, tehlikeli olarak değerlendirilmiştir. Gazeteci Paul Williams, Halide Edip’in eşiyle birlikte yaşadığı çiftlik evinde kendisine, Türkiye’nin, Başkan Wilson’un Prensipleri dahilinde barışı imzaladığını söylediğini yazmaktadır. Halide Edip açıklamasının devamında, Türklerin askeri durumlarının kötü olduğunu ancak Ateşkes’in imzalanmasında etkili olan Wilson Prensipleri’ne inançlarının olduğunu, Türklerin mücadelelerine uzun süre devam edeceklerini, Wilson Prensipleri’nin Türkiye topraklarından pay alacak olanların bu girişimlerini engellediğini, Slavlara, Slovaklara, Ermenilere, Gürcülere ve diğer milletlere self-determinasyon hakkının tanındığını ancak Türklere böyle bir hakkın verilmediğini ifade etmektedir. Türk insanının, Wilson sayesinde Müttefiklerin iyi yönde hareketlendirileceğini umduğunu ve buna inandığını, Ancak Birleşik Devletlerin konferansta sadece zayıf bir ses olarak kaldığını, vicdansız ve açgözlü eski emperyalizmin geri döndüğünü, bunun büyük bir hayal kırıklığı oluşturduğunu eklemektedir. Halide Edip pencereden millerce uzaklıkta olan kır alana bakarak, ‘ *Bu bakış buradan güzel. Geniş ve uzak, ancak geleceği içinde görmek isteyen birisi için yeterince uzak değil*’ diyerek inancını ortaya koymaktadır.

Halide Edip yine Müttefiklerin Türkler için ortaya koyduğu ‘Wilsonizm ya da Bolşevizm’ seçeneği karşısında, içinde bulunulan şartlar doğrultusunda Bolşevik askerlerinin geleceğini ummadıklarını ancak Kafkaslardan bazı Rus Müslümanlarının Türklerle mücadeleye hazır olduklarını ifade etmektedir. Bununla birlikte Türkler ve Rusların, Bolşevik altınları ve Hindistan’daki ortak düşmana karşı anlaşmaya vardıklarını, İstanbul’da İngilizlerden ziyade Rusları görmeyi tercih edeceklerini söylemektedir. Halide Edip, “*Ruslar bizim eski düşmanımızdır, ancak şimdi her ikimiz de sürgün edilmek isteniyoruz ve birbirimize karşılıklı bir sempati duyuyoruz, üstelik Lenin, Turan asıllı bir aileden gelir, ayrıca Rus insanları bizi diğerlerinden daha iyi anlarlar*”⁹ demiştir.

Böylece Halide Edip, Milli Mücadele sırasında, bir dönem Amerikan mandasını istemiş olsa da bundan Türklerin bir şey elde edemeyeceğini anlamış, Batı’ya karşı da Bolşevik Rusların yardımlarının iyi olacağını kavramış

⁸ Williams 1920.

⁹ Williams 1920.

gözükmektedir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa da Milli Mücadele döneminde bu ilişkiyi çok iyi sağlamış, Türkiye'nin Batı'ya karşı mücadelesinde denge politikasını başarıyla gerçekleştirmiştir.

Amerikan basını Halide Edip'in bu tavır ve düşüncelerinden dolayı ateşli bir feminist ve Türk kadın hareketinin lideri olarak değerlendirmiştir. Halide Edip'in giyim tarzı, konuşması, hal ve hareketleri en ince detayına kadar tasvir edilmiştir. Bunların yanında Amerikan basınında yayınlanan makalelerde "*Edip'in Amerikan kadınlarına büyük saygı duyduğu*" düşüncesi vurgulanmaktadır¹⁰. Bu değerlendirme ile Amerikalılar, Halide Edip'in düşünceleri üzerinde etkili olduklarına dair kendilerine bir pay çıkarmaktadırlar.

Halide Edip Adıvar, Amerika'nın Türkiye'de açmış olduğu Amerikan Kız Koleji'nden mezun olan ilk Türk kızı olarak ömrü boyunca Amerikalılar tarafından kendi eğitim sistemlerinin en nadide ürünü olarak takdim edilmiş ve Amerikalılara göre, Amerikan eğitiminin Türkiye'deki en başarılı örneklerinin başında gelmiştir. Ancak, Halide Edip'in onlara duyduğu hayranlığın yanı sıra zaman içerisinde Amerikalıları tanıdıkça, onlarla ilgili düşüncelerinde değişiklikler de olmuştur. Halide Edip'in kendi kültürüne bağlılığı da göz ardı edilmemelidir¹¹.

III. Harem ve Süslenme

1922 tarihli The Washington Post, '*harem*' üzerine oldukça ayrıntılı ve çok keskin sonuçlara vardığı bir makaleyi yayınlamıştır. Hatta gazetenin editörü, makalenin genç kızların Türk efendilerinin eline nasıl düştüklerini anlattığını makalenin başında not düşmektedir.

Makalenin yazarı da bir kadındır, *harem imparatorluğunun* inşa edilmesinin sebebinin 'savaş' olduğunu vurgulayarak makalesine başlamakta ve haremi, Müslüman olmayanların köle olarak istihdam edildiği yer olarak tasvir etmektedir. Yazara göre 20.yüzyıl Anadolu'su tam bir köle pazarıdır ve savaş sonunda galip gelenler ile mağluplar arasında kadın takası yapılmaktadır.

Makalenin yazarı Marry Symons, harem hakkındaki bu sert açıklamalarına yeni olarak, 1922 yılı itibarıyla Türkler ve Yunanlılar arasında süren savaşın da bir kadın pazarını oluşturduğunu eklemektedir. Hatta yazara göre, son birkaç yıl içinde köylerinin Türk askerleri tarafından yağma edildiği için Ermeni kızlarının morallerinin çok bozuk ve bunun çok trajik olduğunu ifade etmektedir. Symons burada bu konuya örnek olarak konuştuğu iki Ermeni

¹⁰ Kazan 1995, 47.

¹¹ Enginün 1994, 45; 48; 52.

kızının söylediklerini vermektedir. Kızların anlattıklarına göre, savaştan kaçarken kızlar bir tüccarın eline düşerek aynı adama satılmışlar, öldürülmek korkusuyla din değiştirmek zorunda kalmışlardır.

Symons'un çok uzun ve ayrıntılı olan makalesinin ana vurgusu savaşın Anadolu'da harem hayatını tekrar canlandırmasıdır. Yazara göre bu harem hayatı aslında çok eşlilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar bu dönemdeki çok eşliliği harem hayatı olarak yorumlamaktadır. Türkler hakkında çok ağır ithamlarda bulunmaktadır. Hatta Samsun'da eskiden kadınlar manastırı olan bir binanın Türkler tarafından '*gelin okulu*' olarak kullanıldığından ve özellikle de Gürcü ve Ermeni kızların burada bulunduklarından bahsetmektedir.

Kırsal kesimdeki harem hayatını ise daha acınacak bir halde olduğunu, buradaki kadınların köle olmadıklarını, ikinci, üçüncü, dördüncü eş statüsünde olduklarını ama köle gibi her işi de yaptıklarını belirtmektedir.

Türk erkeklerinin eşlerinin kendilerine hizmet etmesinden büyük zevk duyduklarını söylediklerini ifade etmektedir. Yazar bununla birlikte 'harem'in sadece İstanbul ve Anadolu'da yaygın olmadığını, bu anlayışın Bağdad'a kadar uzandığını da eklemektedir. Symons'a göre Arap haremi daha sert ve acımasızdır. Symons'un makalesinde kullandığı ifadeler ve verdiği örnekler ile Türk erkekleri Arap erkeklerine göre daha ılımlı, vicdan sahibi(!) olarak değerlendirilmektedir¹².

Symons'un makalesinde bahsettiği harem hayatı 1922 yılı itibarıyla daha çok çokeşlilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar bunu daha önceleri saraylardaki harem ile halk arasındaki çokeşliliği aynı anlayışta yorumlamaktadır. Yazarın verdiği örnekler, kullandığı ifadeler, değerlendirmeler 'tarafı' olarak ele alınmış görünmektedir. Makalenin yayınlandığı tarih Milli Mücadele'nin zaferle kesin neticeye ulaşmasının son dönemlerine denk gelmektedir. Symons'un bu tarihlerde ele aldığı bu konuya böyle bir yaklaşım tamamen taraflıdır. Çünkü kendisinin verdiği harem hayatı ile ilgili örnekler hep nedense '*Ermeni kızları*' üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bu konuyla ilgili olarak Halide Edip Adıvar'ın Amerika'da Williamstown'da 2 Ağustos 1928 tarihinde verdiği konferansta söyledikleri oldukça ilginçtir;

"İstanbul'daki Saray kötülük ve siyasi entrikaların gizli, uğursuz, son derece tehlikeli bir merkezi, aile hayatından ziyade ahlaksızlık ve düşkünlüğün yaşandığı bir yer haline geldi. Padişahlar artık Türk kadınlarıyla evlenmez oldular- belki de Türk kadınları artık

¹² Symons 1922.

onlarla evlenmek istemediler. Türkiye'nin kadınları her zaman müstesna ve buyurgandılar ve kendilerine mevki ve güç getirecek olsa bile çokeşliliğe asla rıza göstermediler. Diğer ırklardan güzel kızlar- özellikle Çerkezler- saraya geldiler, ya da kendi ana babaları tarafından yollandılar. Ancak Türk kızları kendilerini bunlardan uzak tuttular. Yabancıların anladığı şekliye Türk Haremi, güzel kadınların bir araya gelip kötü zevkler için erkekleri kandırıp baştan çıkardıkları ve onların erkeksi yeteneklerini dumura uğrattıkları bir günah ve ayartma yeridir. Batılular bazen haremdeki kadınlara, bazen de erkeklere acıyor. Ancak bunların hepsinin Bizanslılardan alınmış bir kurum olarak bu aynı musibetin kurbanları olduğunu asla göremiyorlar. Söz konusu sistem Osmanlıların çöküşünde belli bir rol oynamıştır”.

Amerikalılar Halide Edip'in bu açıklamalarını düşünülmeden söylenmiş yanlış ifadeler olarak yorumlamaktadır. Hatta Halide Edip'in bu açıklamalarının çokeşlilik olayının kendisinde yaratmış olduğu aşırı duygusal tepkiyi ortaya koyduğu değerlendirmesini yapmaktadır. Çünkü Halide Edip'e göre harem, alımlı yabancı kadınların yöneticileri güçten düşürdükleri bir entrika ve fesat merkeziydi¹³.

1885-1886 yıllarında ABD elçisi olarak İstanbul'da görev yapan ve elçilik görevi bittikten sonra ülkesine “Türk Dostu” sıfatına nail olarak dönen Samuel S.Cox da harem hayatı ile bilgiler verirken haremın gizeminden bahsetmektedir. Ayrıca, Türk kadınlarının birbirleriyle görüşmeye çok önem verdiklerini, hatta bu karşılıklı ziyaretlerin Ramazan ayı boyunca daha da arttığına dikkat çekmektedir. Özellikle Ramazan ayı süresince Türk kadınının daha özgür olduğu konusunu vurgulamaktadır. Cox'a göre, zaten Türk kadınının yasakmış gibi görünse de rahatlıkla her yerde dolaşabildiğini, hiç kimsenin de rahatsız etmediğini ısrarla ifade etmektedir¹⁴. Zaten bu konuda II. Abdülhamid'in de Avrupalıların ve Amerikalıların Türk kadını özellikle çokeşlilik hakkında pek çok yanlış fikirlere sahip oldukları ve Avrupalıların ve Amerikalıların bu konudaki görüşlerinin farklılıklar gösterdiğine dair açıklamaları bu konu ile paralellik göstermektedir¹⁵.

Nitekim genelde iyi olan Türk-ABD ilişkileri 1894 yılındaki Ermeni olayları nedeniyle gerginleşmiştir. Özellikle de misyonerlerin çalışmaları sonucunda ABD kamuoyu Türk düşmanı kesilmiştir. Yapılan bu olumsuz propagandalar sonucunda ‘Türk kavramı’ katliam, gizem, Türk hamamı ve

¹³ Kazan 1995, 62-63.

¹⁴ Pekcan 2006, 112; 116-117; 164.

¹⁵ Sultan Abdülhamit 1999, 148.

peçeli kadınlar anlamlarını içermeye başlamıştır¹⁶. Hatta 1901 yılında ABD başkanı olan Theodore Roosevelt, 1898 yılında “Dünyada herkesten önce ezmek istediğim iki güç, İspanya ve Türkiye’dir”¹⁷ demiştir.

Türk kadınlarının boyanması (süslenmesi) ile ilgili bir başlık atan 1922 tarihli Los Angeles Times ise, kozmetik pazarlarından bahsetmekte, bunu anlatırken de İstanbul’un durumundan söz etmektedir. Gazeteye göre, İstanbul bu pazarlar için dağıtım merkezidir, Anadolu ile olan ticaretin ise lüks eşyaları yasaklayan kanunlar sebebiyle bir handikap oluşturduğu vurgulanmaktadır. İstanbul ticaretinin hem toptancı hem de perakende olduğu, perakende ticaretinin temelini Galata ve Pera’nın oluşturduğu ve Avrupalı nüfusun yiyeceğini buraların tedarik ettiği, toptancı ticaretinin merkezi ise İstanbul olduğu ve Türklerin ihtiyaçlarının da buradan karşılandığı hakkında bilgiler verilmektedir¹⁸.

IV. Mustafa Kemal Paşa ve Latife Hanım

27 Şubat 1923 tarihinde Ankara’dan bildiren Chicago Tribune, Bayan Mustafa Kemal’in, bir İngiliz gazeteci, bir fotoğrafçı ve Bulgar gazetecilerden oluşan misafirlerine çay ikram ettiğini, modern bir Avrupalı atmosferi içinde beş yüzyıllık geleneği bozduğunu ifade etmektedir. Kemal çiftinin eğitim, sanayi, modern yaşam konularında fikirlerini söyledikleri belirtilirken, yaşadıkları ev hakkında da bilgiler verilmektedir. Mustafa Kemal Paşa’nın siyasi ve askeri yanının halk tarafından bilinirken, ev yaşantısının arkadaşları hariç gizemini koruduğu vurgulanmaktadır.

Kendilerinin Mustafa Kemal Paşa, eşi ve Rauf Bey tarafından karşılandıklarını, Mustafa Kemal Paşa’nın odasının tam anlamıyla kişisel özelliklerini taşıdığını anlatan gazeteci Rue, bu özelliği de Doğu ve Batı’nın karışımı olarak nitelendirmektedir. Rue odayı oldukça ayrıntılı olarak tasvir etmektedir. Hatta odada bulunan masayı anlatırken üzerindeki kitap ve dergi çokluğunu vurgulamış, Amerikan çikolatalarını da söylemeden geçememiştir. Yerdeki halılar, duvardaki resimler, aksesuarlar vb. eşyalar Mustafa Kemal Paşa’yı ‘yarı-doğulu’ bir tarz sahibi olarak betimlemesine sebep olmuş görünmektedir.

¹⁶ Fendoğlu 2002, 237-238.

¹⁷ Fendoğlu 2002, 241.

¹⁸ Los Angeles Times 1922.

Resim 2: Latife Hanım ve Mustafa Kemal Paşa.

Rue, Mustafa Kemal Paşa'nın eşi Latife Hanım'dan yazısında ismiyle söz etmemekte, Bayan Kemal diye ifade etmektedir. Latife Hanım konuşmasında Amerikalı pek çok arkadaşı olduğunu, babasının da New York pamuk borsasının önde gelen üyelerinden birisi olduğundan bahsetmiştir. Latife Hanım Amerika'yı hiç ziyaret etmediğini ancak İngiltere ve Fransa'da eğitim aldığı için Birleşik Devletler'deki kadın hareketlerine oldukça aşina olduğunu söylemektedir. Bir gazetecinin Amerikalı kadınların, erkeklerin bütün haklarını gasbettiğini söylemesi üzerine Latife Hanım gülerek 'Türk kadınının amacının bu olmadığını' ifade etmekte, eşi ve kendisinin siyasi konularda olduğu gibi kadın hakları konusunda da mükemmel bir işbirliği içinde olduklarını eklemektedir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın kadın ve erkeğin birbirini tamamlayan unsurlar oldukları, sosyal hayat içinde ayrım yapılmaması gerektiği konusundaki düşüncelerini de İngilizceye çevirerek gazetecilere aktarmıştır.

Rue, 'Bay Kemal Tarafından Kadınlar' başlığıyla bahsettiği bölümde ise, Mustafa Kemal Paşa'ya Türkiye'de kadınların özgürlüğünün verilmesi yönündeki düzenlemeler hakkında bir soru sorulması üzerine Paşa'nın uzunca bir açıklama yaptığından ve bu açıklamanın eşi ve Rauf Bey tarafından tercüme edildiğini bildirmektedir. Mustafa Kemal Paşa ilk olarak Türk kadınının yüzde sekseninin erkeklerle aynı haklara sahip olmak istediklerini, köylü kadınlarının erkek işlerinin çoğunu zaten yaptıklarını, günlük işlerin yapılmasından sonra da erkekler gibi sosyal hayatın içine girdiklerini de ifade etmiştir. Geri kalan yüzde yirmilik kısmın ise İstanbul gibi büyük şehirlerde yaşadıklarını, geleneksel ve modern kalıpların her ikisinin de içinde olduklarından bahsetmiştir. Gazeteci,

Mustafa Kemal Paşa'nın bu konu hakkında iyi bir analiz de bulunduğunu da eklemektedir.

Türk kadınının özgürlüğü kaçınılmaz gözükmektedir ve çoğunluk da buna uyacaktır. Mustafa Kemal Paşa'ya göre bu devrim değil ancak evrimdir. Gazeteci Rue'ye göre bu milliyetçi hükümetin engellere rağmen başarısıdır. Bu milliyetçi ruh, kitlelere nüfuz etmeseydi hareket belki de başlayamazdı.

Bu yazıda ayrıca Paşa'nın eşi Latife Hanım'ın faaliyetlerinden, özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın yanında olmasından bahsedilmektedir. Latife Hanım, Paşa ile birlikte her davete birlikte katılmış, birlikleri denetlemede bulunmuş, sosyal ve diplomatik törenlere, resmi yemeklere, resepsiyonlara katılmıştır. Yazının devamında Latife Hanım'ın Yunanlıların İzmir'i işgali sırasında üç ay hapis yattığından, Mustafa Kemal Paşa ile tanışmasından ve evliliklerinden bahsedilmektedir. Paşa ile eşinin Türkiye'nin eğitim ve siyasi ihtiyaçları konusunda karşılıklı görüş alışverişi içinde olduklarına vurgu yapılmaktadır¹⁹.

3 Mart 1923 tarihli Chicago Daily Tribune gazetesindeki bir makalede, Türkiye ile Müttefikler arasındaki yeni savaş tehdidinden bahsedilmekte ise de arada kadın eşitliği hakkında küçük bir bilgi de bulunmaktadır²⁰.

Yeni savaş ihtimali, muhtemelen Lozan Konferansı görüşmelerinin kesilmesi üzerine çıkan bir durum olmalıdır. Gazetenin 2 Mart 1923'de Ankara'dan bildirdiği tarih göz önüne alındığında bu tarihin konferansın kesintiye uğradığı tarih aralığına denk geldiği görülmektedir. 20 Kasım 1922'de başlayan konferans 4 Şubat 1923'de kesintiye uğramıştır. 23 Nisan 1923'de de görüşmeler tekrar başlamıştır. 4 Şubat - 23 Nisan 1923 tarihleri arasında savaş tehdidi ortaya çıkmıştır.

Gazetenin verdiği bilgiler konferansın kesildiği tarihlere denk gelmektedir. Verilen bilgiye göre, Mustafa Kemal Paşa konu ile ilgili olarak bir açıklama yapmıştır. Bu açıklama hakkında gazete tarafından verilen bilgilerin yanında, Türk kadınının statüsü hakkında da az da olsa bazı bilgiler elde edebilmekteyiz. Buna göre, Mustafa Kemal Paşa'yı dinlemek için gelen temsilciler arasında bulunan Bolşevik temsilcilerinin Mustafa Kemal Paşa'nın kadınların eşitliği için yürüttüğü güçlü kampanyada ihtilaf çıkarttığı ifade edilmektedir. Yine, Mustafa Kemal Paşa'nın eşinin bu toplantıda bulunan tek Türk kadını olduğu vurgulanmaktadır. Latife Hanım'ın eşiyle birlikte geldiğinden, Fransızların yanındaki bir locada oturduğundan, daha sonra ABD temsilcisinin eşi Bayan Imbrie ve Bolşevik Büyükelçisinin eşi Bayan Ahraff'a

¹⁹ Rue 1923a.

²⁰ Rue 1923b.

katıldığından bahsedilmektedir²¹. Latife Hanım'ın isminin verilmediği ve Mustafa Kemal Paşa'nın eşi olarak bahsedilen bu yazı ile Mustafa Kemal Paşa'nın kadınların hakları için mücadele ettiği, Latife Hanım'ın Türk ve dünya kamuoyuna Türk kadınının bir örneğini tanıttığı sonucuna varılabilir.

V. Türk Kadınının Sosyal, Ekonomik ve Siyasi Hayata Katılımı

1925 yılı Türk kadını portresinde ise, Türk kadını spor faaliyetlerine katılmaya başlamıştır. Artık sıcak evinden yavaş yavaş çıkmakta, peçesini atmış, yüzünü halka göstermektedir. Türk kadını artık bir kadın sporcu olmak için gayret göstermekte, şapka takmakta ve Batılı kadınların diğer alışkanlıklarını yapmaya başlamaktadır. Bunun sebebi olarak Ankara Hükümeti'nin başkanı Mustafa Kemal Paşa ve Türk halkında oluşan fikir değişiklikleri olarak gösterilmektedir. Hatta bayanlar arasında yüzme yarışları yapılmaya başlanmıştır. Bu makalede İstanbul Hükümeti zamanında halk sporlarında Türk kadınının statüsünün tamamıyla bir *tabu* olduğu vurgulanmaktadır. Kazananların fotoğrafları basıldığında yüzücülerin yüzmeye uygun giyindikleri görüldüğü, oysaki daha önceki zamanlarda böyle bir davranışın korkunç cezalarla cezalandırılma ihtimalinin çok yüksek olduğu ifade edilmektedir²².

Türk kadınına spor faaliyetlerine katılma hakkından sonra da elli yıl önceki bir kanunun kaldırılmasıyla yeni bir hakkın daha verildiği görülmektedir. Bu yeni hak, Türk kadınlarının İranlılarla evlenebilmesidir. Daha önceki kanunların Türk kadınlarının Sünni oldukları için, Şii olan İranlı erkeklerle evlenmelerini yasakladığı, buna karşılık Türk erkeklerinin diğer dinlerden kadınlarla evliliklerine eskiden beri izin verildiği vurgulanmaktadır²³.

Amerikan gazeteleri bu döneme ait Türk kadını ile ilgili gelişmelerden bahsederken Türk kadınının hassas olduğu bazı konulara da vurgu yapmaktadır. Mesela, İstanbul'daki Güzel Sanatlar Fakültesi'nde Türk kadınları çıplak poz vermeyi reddetmişlerdir. Türklerden bazıları denizcilikle ilgili bir heykelin yapımında poz vermeyi kabul etmişler ancak üzerlerinde bir örtü bulunmasını istemişlerdir. Bunun üzerine bu poz verme işini Ruslar, Yahudiler ve Ermeniler üstlenmişlerdir. Gazeteye göre, Türk kadını profesyonel model olmayı benimsemekte ağır yol almaktadır. Bunun sebebi hem dini hem de vicdanidir. Amerikan basını Türk kadınının poz vermedeki tereddüdünü din ve vicdani duygulara bağlarken, Türk kadınının güzel fiziksel niteliklere de sahip

²¹ Rue 1923b.

²² The Washington Post 1925.

²³ The Washington Post 1926a.

olmadıkları(!) yorumunu getirmektedir²⁴. Burada Amerikan basını din ve vicdan konusunda haklı, ancak fiziksel nitelik konusunda taraflı ve haksız davranmaktadır.

Türk kadınlarının etkili görevlere atandıkları haberleri de karşımıza sıkça çıkmaktadır. Bunlardan birisi de Sağlık Dairesi'nin başına getirilen Bedriye Hanım'dır. Bedriye Hanım, İstanbul'daki Amerikan Koleji'nden mezun olmuş, Türk Devleti'nin desteğiyle Almanya ve Fransa'da tıp eğitimi almış ve 1925 yılında tıp doktoru olarak Türkiye'ye dönmüştür²⁵.

1926 tarihli Los Angeles Times ise, ilk Türk kadın yargıç olarak Nigâr Hanım'dan bahsetmektedir. Nigâr Hanım'ın bu konuda deneyim sahibi olabilmesi için İstanbul Belediye Mahkemesi'ne atandığı, bu görevde altı ay kadar kalacağı ve bu dönemin kendisi için bir nevi çıraklık dönemi olacağı ifade edilmektedir. Bu altı aylık süre, Nigâr Hanım için '*bir yargıç olmadan önce bir kadın olarak*' bu görevde bulunması açısından önem arz etmektedir. Türkiye'nin ilk kadın yargıç adayı, mahkemedeki deneyim süresi olan altı aylık süre için 10 dolar gibi çok az bir maaş alacaktır. Nigâr Hanım İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur²⁶.

Türk kadınının siyasi hayatına dair bilgilerde verilmektedir. Türkiye'deki kadın hareketi, aydın ilerlemesine dair pek çok yazı yazılmasına rağmen hala Müslüman kadının siyasi partilere girişi kabul edilmemekte olduğu ve yeni cumhuriyetin siyasi, sosyal ve entelektüel yaşamında çok küçük bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Türk kadınları ne oy haklarından ne de siyasi yaşamdaki pozisyonlarından memnundurlar. Bu durumdan sadece Halide Edip Hanım'ın hariç olduğu ifade edilmektedir. Halide Edip Hanım'ın da statüsünün bunda etkili olduğu sonucuna varılmaktadır. Kendisi hem İstanbul'un eski belediye başkanının eşi, hem de İstanbul'daki Amerikan Kız Koleji'nden mezun olmuştur. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın idaresi altında Eğitim Bakanlığı'nda çalışmıştır. Buna karşılık ise diğer Türk kadınları siyasi belirsizlik içindedir. Türk Kadınlar Birliği'nin başkanı olan Nezihe Muhiddin'in bu konudaki görüşlerine yer verilmektedir. Ona göre, Türkiye'deki kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması gerekmektedir²⁷.

1929 yılına ait bir haberde de, Türk kadınına ilk defa belediyeler için seçme ve seçilme hakkının verildiğine dairdir. Mustafa Kemal Paşa, Türk kadınına bu hakkı vererek Türk kadınının siyasi yeteneğini ölçmek istemiştir.

²⁴ The Washington Post 1926b.

²⁵ The Washington Post 1926c.

²⁶ The Los Angeles Times 1926.

²⁷ The Washington Post 1926d.

Gazeteye göre, belediye meclisindeki gelişmeler Türk kadınına ileride Parlamento'ya da katılma hakkını sağlayabilir²⁸.

Nitekim, Halide Edip Amerika'da bulunduğu yıllarda bu konuda kendisiyle yapılan 1928 tarihli bir röportajda; *"sanırım yakında oy verme hakkına sahip olacağız. Ülkedeki genel hava buna uygun. Kadınlara bu hakkın verilmemesi için ortada bir neden görülüyor. Gördüğümüz gibi Türkiye'de kadınların özgürleşmesi feminist hareketin bir parçası olarak gelişmemektedir; bu, Türkiye'deki topyekün değişimin bir parçasıdır"*²⁹ demektedir.

Bilindiği üzere Türk kadınına 3 Nisan 1930'da belediye seçimlerine katılma, 26 Ekim 1933 yılında Köy İhtiyar Heyetlerine seçilme ve seçme hakkı verilmiştir. 1934 yılında da Türk kadını milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir. Türk kadını bu alınan kararlarla Avrupa'daki hemcinslerinden çok daha önce bu haklarını kazanmıştır.

1932 yılına gelindiğinde artık Türk kadınının iş hayatına çok daha fazla katıldığı görülmektedir. Yapılan bir istatistikte Kemalist hareketin sekiz yılında iş hayatına Türk kadınları büyük ölçüde katılmıştır. Hatta Amerikan basını bu katılımı *'akan etme'* olarak değerlendirmektedir. Sadece İstanbul'da 13.179 kadın işçinin varlığına dikkat çekilmektedir. Bunun 6000'i tütün fabrikalarında, 365'i balık tuzlama endüstrisinde, 4500'i örgü fabrikalarında ve 950'si de terzi olarak çalışmaktadır. Burada oldukça dikkat çekilen ve çok önemli olarak gösterilen bir diğer konu da 60 tane kadının *'hamal'* olarak çalışmasıdır. Bu kadınlar yolcu taşıyan trenlerde çalışmaktadırlar. Sırtlarında çok büyük kayışlarla kocaman balıklardan muhteşem piyanolara kadar olan her şeyi taşımaktadırlar ve bu yetenekleriyle ünlü olmuşlardır³⁰. Bu haberle Amerikan basını Türk kadınının ne kadar çalışkan ve vefakâr olduğuna tanıklık etmiş olmaktadır.

İstanbul'da 18 Nisan 1935 yılında toplanmış olan 'Oy hakkı ve Eşitlik için Uluslararası İttifak'ın 12. kongresi için dünyanın dört bir yanından gelen kadınları aydın, özgür Türk kadını ağırlamıştır. Bu kongreye Bayan Corbett Ashby başkanlık etmiştir. Ashby aynı zamanda İngiliz kadınlarının da lideri olarak bilinmektedir. Bir hafta süren kongreye katılım oldukça çok olmuştur. En çok katılım da Mısır ve Hindistan'dan olmuştur. Hatta Kahire'den 50 kadın kongreye katılmak için gelmiştir.

Kongrede ele alınan konuların başında, kadınların durumları ve hakları; kadınların liberal mesleklerdeki pozisyonları; siyasi ve sivil hakları gelmektedir.

²⁸ The Manchester Guardian 1929; The Washington Post 1929.

²⁹ Kazan 1995, 75.

³⁰ The Washington Post 1932.

Türkiye’de yapılan bu kadın kongresi bir ilktir ve Türk kadını misafirleri için büyük hazırlıklar yapmıştır.

Amerikan basını Türk kadınının mecliste oy kullandığı, diğer idari mekanizmalara da katılma hakkı elde ettiği hakkında değerlendirmeler yapmaktadır. Basına göre, Türkiye kadınların eşit vatandaş sayılması yönünde diğer doğulu milletlere öncülük yapmıştır. Amerikan basını Türk kadınının önceden kocasını diğer kadınlarla paylaşmak ve monoton bir hayat sürdürmek zorunda kaldığı ‘harem’ hayatından Mustafa Kemal Paşa’nın yaptığı değişiklikler ile kurtulduğunu ifade etmektedir. Cumhuriyetin ilk yılları bile Türkiye’nin modern-ortaçağ karışımı bir devletten modern bir topluma dönüşmesine yetmiştir. Kadınlar yeni yaşamın her türlü şartlarına katılmıştır. Belediye ve mecliste oy kullanma hakkını elde ettikleri, meclis komisyon üyesi, yargıç, muhasebeci, bankacı, doktor, dişi, daktilograf, postahane memuru, öğretmen ve hemşire oldukları konusuna ayrıca dikkat çekmektedir. Yine sivil havacılıkta pilot, kayakçı, atlet, yüzücü ve kürekçi gibi sahalarda da kendilerini göstermeye başladıkları da vurgulanmaktadır. Ayrıca Türk kadınının giyim tarzının da değiştiği hakkında yorumlarda yapılmaktadır. Türk kadını doğuya özgü giyim tarzını terk ederek batı modasını takip etmeye başlamıştır³¹.

Ancak 1984 yılına gelindiğinde saban, pulluk kullanan Anadolu Türk kadınının hala örtü kullandığı ve bu tarihte bile Osmanlı Türkiye’sinden çok az bir değişiklik olduğu öne sürülmektedir. Oysaki, haremın kaldırılmasından sonra ki altmış yıl içinde Türk kadını gazetecilik, cerrahlık, bankacılık gibi pek çok sahada görülmeye başlamıştır. Ancak bu durumun kırsal kesim kadını için söylemek mümkün değildir³². Hatta Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında kırsal kesimde yaşayan Türk kadınlarının durumlarının daha kötü olduğuna dair değerlendirmeler yapılmıştır. Bu dönemlerde Doğu Anadolu’da yaptığı gezilerde çok kötü şartlarda yaşayan ve çalışan kadınlara rastladığının ifade eden Mary Mills Patrick, buradaki kadınların ‘sıradan bir yük hayvanı’ gibi davranışlarla karşı karşıya kaldıklarına ve kocalarının iradesine tabi’ olduklarına tanık olduğunu ifade etmektedir³³.

1984 yılı Mayıs ayı boyunca Türk kadınının toplantılar, tartışmalar ile özgürlüklerini sağlayan reformların 60. yıl dönümünü kutlamışlardır. Çünkü Mustafa Kemal Atatürk Türk kadını kafes arkasında tutan kuralları ortadan kaldırmıştır. Bu reformlar kadınlara erkeklerle eşit hakları veren ilk Müslüman

³¹ Chicago Daily Tribune 1935.

³² Pınar 1984.

³³ Kazan 1995, 76.

ülke olarak ortaya çıkarmıştır. Bunun sebebi de Atatürk'ün Türk kadınına İslam dünyasında uzun süre eşi olmayan haklar vermesidir.

Buna istinaden babası Osmanlı mahkemelerinde memur olarak çalışan 81 yaşındaki Mehlika Başarır, 1920'lerde çoğu şehirli kadınlar da dahil olmak üzere Türk kadınının evlerinin pencerelerinin kafesleri ardında kaldıklarını ifade etmektedir.

Osmanlı Devleti zamanında Türk erkeklerinin eşlerini haremde köle gibi kapattıkları, Sultan'ın haremının İslam dünyasında en büyük 'Mutluluk Kapısı' olduğu, 650'den fazla kadının burada bulunduğu konusuna dikkat çekilmektedir. Üstelik kadınlar ev işleri ve diğer işlerde de çalışmalarına rağmen sadece birkaç hakka sahip olabilmişlerdir. Atatürk, Saltanatı kaldırarak modern Türkiye için ön hazırlıklara başlamıştır. Ancak eşitlik düşüncesi uygulamaya geçirilmeye başlayınca pek çok kimse tarafından 'şok' ile karşılanmıştır.

Yukarıdaki bilgileri veren Los Angeles Times, Türkiye'nin ilk kadın hukukçusu Süreyya Ağaoğlu'na dikkati çekmektedir. Hatta Ağaoğlu'nun ifadesine göre, kendisi ilk defa mahkemeye katıldığında bir köylü kadının kendisinin elbisesini kaldırarak kadın olup olmadığına bakmak istediğini söylemektedir.

Gazeteye göre, altmış yıllık dönemde Atatürk'ün yaptığı reformlar ve Ağaoğlu'nun hukuk sahasına girişi ile Türk kadını etkileyici bir gelişme göstermiştir. Şimdi ise hukukçuların beşte biri, doktorların altıda biri kadındır ve bu oran ABD'deki oranlardan daha yüksektir. Türkiye'deki kadınlar Arap ülkelerindeki kadınlardan üniversite eğitimi konusunda çok daha fazladır ve Türk kadınları erkeklerin devam ettikleri okullara da katılabilmektedir. Bunun yanında Anadolu'nun çoğu köy ve çiftliklerinde bu haklardan mahrum olan pek çok kadın da mevcuttur. 1920'lerde Atatürk'ün başlatmış olduğu reformlar sayesinde pek çok ilerleme olmuştur. Yine Ağaoğlu'na göre, bu reformlara rağmen eğitilmiş kadınlar idari mekanizmalarda söz sahibi olamamışlar, kırsal kesim kadınları ise hemen hemen hiçbir hakka sahip olamamışlardır.

Yine gazete 23 yaşında olduğunu ve koyu mavi bir örtü kullandığını belirttiği ve röportaj yaptığı Fatma isminde tipik bir kırsal kesim Türk kadınının bu konu hakkındaki görüşlerine yer vermektedir. Fatma açıklamasında; kocasının kendisinin yalnız ve örtüsüz dolaşmasına izin vermediğini, yine çalışmasını yabancı erkeklerle tanışacağı için istemediğini söylemektedir. Bunun üzerine gazete, nüfusun büyük çoğunluğunun kırsal kesimde yaşayan Türk kadınının eşlerinin hala aileleri tarafından seçildiği, kızların kuzenleriyle ya da akrabalarıyla evlendirildiği ve taliplerinin eş başına 5000 dolar ödedikleri değerlendirmesini yapmaktadır. Devamında ise, gazeteye göre İslam Dini'nin

güçlü olduğu Konya'dan örnekler verilmektedir. Gizemli, dönen Mevlevi dervişlerin olduğu bu kentte, çoğu orta sınıf ailenin kızlarına örtü kullanmaları için ısrar ettiklerini vurgulamaktadır. 1980 darbesiyle ise, Türk halkındaki heyecanı bastırmak için dini eğitime ağırlık verildiği ifade edilmektedir³⁴.

Bununla birlikte günümüzde de gelişmiş ve gelişmekte olan dünya ülkelerinin tamamına yakınında bile hala cinsiyete dayalı bir işbölümü uygulamaları karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamalar anneliği ve aileyi yücelterek kadını 'kutsal' ev içine hapsederek üretim alanından ve siyasal sistemden uzaklaştırmaktadır³⁵. Dünya kadınları için yapılan değerlendirmelerin Türk kadınlarının yaşam şartları için yapılan değerlendirmelerden pek de farklı olmadığı görülmektedir. Hatta Türk kadınları pek çok yabancı hemcinslerine göre daha zor şartlarda oldukları dönemlerde bile mücadeleyi asla bırakmamışlardır.

Yine Los Angeles Times'a göre, kanunlarla birlikte ekonomik baskıda Türkiye'deki kadınların eşitlik mücadelesine katkıda bulunabilir. Çünkü Anadolu'nun iç kısımlarından İstanbul'a göç edenlerin sayısı gittikçe artmaktadır ve bu gelenler Batılı yaşam tarzının içine dahil olmaktadır. Bunun da etkisiyle artık caddelerde örtülü yaşlı kadınlarla birlikte kotlarla dolaşan genç kızlar tezat oluşturmaktadır. Ayrıca binlerce Türk kadını Almanya ve diğer Avrupa ülkelerine çalışmaya gitmektedirler ve böylece özgürlüğün, kendi yaşamları hakkında karar verme yetkisine sahip olmuşlardır.

Gazete Ağaoğlu ile yaptığı röportaj ile konuya son vermektedir. Ağaoğlu, Türk kadınına 1930'larda herhangi bir mücadele yapmadan haklarının verildiğini hatta "servis tabağında" sunulduğunu, ancak hala kadınlara bu hakları nasıl kullanacaklarını öğretmeye çalıştıklarını ifade etmektedir³⁶.

VI. Kıbrıs

Los Angeles Times'de yayınlanan 1964 yılına ait bir makalede³⁷, Türk kadını hakkında verdiği bilgileri 'Kıbrıslı Türk Kadınları'ndan bahsederek daha da özelleştirmiştir. Söz konusu bu yazıda, Kıbrıslı Türk Kadınları'nın Cumartesi akşamı taş ve sopalarla Kanada Birlikleri'ne saldırdıkları bildirilmektedir. Birkaç düzensiz silahlanmış Türklerin Kanada Birlikleri'ne ateş açtıkları da eklenmektedir. Ancak yazıda Türk kadınlarının taş ve sopalarla Birleşmiş

³⁴ Pınar 1984.

³⁵ Latin Amerika'da..., 1989, 9-10.

³⁶ Pınar 1984.

³⁷ Los Angeles Times 1964.

Milletler Birlikleri'ne saldırımları hadisesinin beklenmedik, şaşırtıcı olduğuna dikkat çekilmektedir.

Gazetenin yayınlandığı tarih olan 1964 yılı Kıbrıs olaylarının alevlendiği dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere, Amerika Birleşik Devletleri başkanı Lyndon B. Johnson tarafından Türkiye başbakanı İsmet İnönü'ye 5 Haziran 1964 tarihinde gönderilen ve 'Johnson Mektubu'³⁸ olarak tarihe geçen mektup, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini önlemek amacıyla yazılmıştır.

Bilindiği üzere Kıbrıs sorunu, 1964-1975 yılları arasında Türk-Amerikan ilişkilerinin şekillenmesinde önemli derecede rol oynamıştır. 1964 yılı içerisinde Amerika'nın Türkiye üzerinde uyguladığı baskılar neticesinde Türkiye Kıbrıs'ta önemli bir girişimde bulunamamıştır. Özellikle de 1964 tarihli Johnson Mektubu tam anlamıyla bir sömürgeci ülkenin sömürgesine gönderdiği bir ultimatoom gibiydi³⁹.

Bu mektubun Türkiye'ye gönderilmesinden yaklaşık üç ay sonra Kıbrıs'ta meydana gelen bu küçük olay, mektuptan sonra gerginleşen Türk-Amerikan ilişkileri doğrultusunda ve özellikle Kıbrıs'ta Türklere karşı yapılan tedhiş hareketleri sonucunda meydana gelmiş olmalıdır. Gazete bu konu hakkında herhangi bir yorum yapmamaktadır. Sadece Türk kadınlarının 'mücadelesini' şaşırtıcı olarak değerlendirmektedir.

VII. Tercüman Fatma Hanım, Mediha Hanım, Zaro Ağa-Fatma Hanım ve Türk Hamamı

Belli dönemlerde Amerikan şehirlerinde yapılan dünya sergilerine katılmak için giden Türklere çoğu bu ülkede kalmışlardır. Bu Osmanlı vatandaşlarının çoğunluğu Yahudi ve Ermeni asıllıdır. Nitekim yine 1893 yılında Amerika'da düzenlenen bu sergilerden bir olan Columbus Sergisi'nde tercüman olarak çalışan Fatma Hanım anılarında, kendisiyle karşılaşan bir Türk tüccarın "*Şimdiye kadar hiç bayılmamıştım ama burada şimdi bayılacağım...Kadın Türk tercümanı? Amerikada...*"ifadesiyle şaşkınlığından bahsetmektedir⁴⁰.

9 Temmuz 1920 tarihli *Chicago Daily Tribune*, bir gün önce Enver Paşa'nın kız kardeşi Mediha Hanım'ın Bulgaristan'a kaçmak için havalimanına giriş yaptığı sırada İngilizler tarafından tutuklandığını bildirmektedir. Gazete, Mediha Hanım'ın 85.000 dolar eşdeğerinde mücevherlere sahip olduğu,

³⁸ Şahin 2002, 9; 121.

³⁹ Uslu 2000a, 31; 357; Uslu 2000b, 177.

⁴⁰ Bali 2004, 65-68.

Kemalistlerle ve hükümet karşıtı güçlerle iletişim içinde bulunduğu, aynı zamanda da ‘Gizli Kadınlar Cemiyeti’nin lideri olabileceğine inanıldığını bildirmektedir⁴¹.

New York Times ise 1927 tarihli bir haberinde, ‘Türk feminist hareketinin ulaştığı aşama’dan bahsetmektedir. Bu aşama 153 yaşında olduğunu söyleyen Zaro Ağa’dan yaşayan en yaşlı Türk ünvanını alan Fatma Hanım’dır. Trakyalı olan Fatma Hanım 160 yaşında olduğunu iddia etmektedir. Fatma Hanım yaşının ispatı olarak da yüzyıl öncesine ait hatıralarından bahsetmektedir. O’nun hatıralarından biri yüzyıl öncesinden daha da önceye gitmektedir. Bu olay da Yeniçeri katliamıdır. Fatma Hanım’ın Yeniçeri olan oğlu da öldürülen bu askerlerin arasındadır. Bu olaydan da çok korkulan Sultan II. Mahmud’un sorumlu tutulduğu haberde vurgulanmaktadır⁴². Fatma Hanım’ın 1927 yılı itibarıyla torunuyla yaşadığını yazan New York Times, ‘Türk feminist hareketinin ulaştığı aşama’yı, Fatma Hanım’ın yaşayan en yaşlı Türk ünvanını Zaro Ağa’dan alarak bu ünvanı erkeklerden kadınlara geçirtmesi olarak esprili bir şekilde vermektedir.

Amerikalılar Zaro Ağa’nın yaşam sırrını öğrenebilmek için iki Amerikalı Musevi aracılığıyla Zaro Ağa’yı, ‘yeni bir hayat’ vaadiyle Amerika’ya gitmeye ikna etmişler ve Zaro Ağa New York’ta büyük bir törenle karşılanmıştır. Ancak Zaro Ağa burada sirklerde dünyanın en yaşlı adamı olarak teşhir edilmiştir. Hatta fotoğraf çekirtmek 10 dolar, öpmek 15 dolar idi. Zaro Ağa ile işleri bittikten sonra İstanbul’a geri göndermişlerdir⁴³.

Yine The Washington Post’un 1933 tarihli bir yazısında da New York Times’in 1927 yılındaki haberine benzer bir yaklaşım tarzı karşımıza çıkmaktadır. Gazeteye göre artık Türk kadınları, halk hamamlarında sabah, öğle ve akşam yemeklerini yiyemeyeceklerdir. Bu bilginin vurgulanmasından sonra ‘hamamlar’ hakkında bazı bilgiler verilmektedir.

İlk olarak hamam kültürünün büyük bir olay olduğu üzerinde durulmaktadır. Aileler günlerce önceden hamama gidilecek gün için hazırlıklar yapmaktadır. Kadınlar, çocuklar, akrabalar, hizmetçiler şafak vaktiyle birlikte evden hamama gitmek için çıkmakta, sucuk, biber turşusu, ekşi erik, salatalık ve karpuzların bulunduğu büyük sepetleri yanlarına almaktadırlar. İlk olarak suya girerek sabunlandıkları, süngerle keselendikleri ve daha sonra durulandıkları, daha sonra da serin odalara çekildikleri belirtildikten sonra kahvaltılarını yaptıkları ve bir saat kadar dinlendikten sonra tekrar hamama geri döndükleri

⁴¹ Chicago Daily Tribune 1920.

⁴² New York Times 1927.

⁴³ Kırcı 2005.

eklenmektedir. Öğlen yemeğinden sonra da kahve ve sigara molası vardır. Ardından kanepelere uzanıldığı ve iki saat kadar kadınlar şekerleme yaptıklarından bahsedilmektedir. Sonra akşama kadar süren hamam sefası tekrar başlamaktadır.

Kastamonu'da bu 'piknik hamamları'nın yasaklanması, Kastamonulu kadınlar tarafından eleştirilmektedir. Çünkü 'piknik hamamları' için diğer kasabalara gitmek zorunda kalmışlardır. Bu yasaklanma hadisesi karşısında Kastamonulu kadınlar haklarının çiğnendiğini düşünmektedirler⁴⁴. Bu yazıda bahsedilen 'piknik hamamı' ifadesi gazetenin yorumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazete, Türk kadınlarının hamam sefasını pikniğe gider gibi hazırlandıkları için bu tabiri kullanmayı uygun görmüş olmalıdır.

Sonuç

1919-1984 yılları arasında incelenen Amerikan basınında Türk kadınına dair bilgiler, Mustafa Kemal Paşa ile başlayan süreçte Türk kadınının modernleşmesi yönünde atılan hareketler nedeniyle yoğunlaşmaktadır. Daha sonra II. Dünya Savaşı nedeniyle bu konudaki makaleler çok azalmış olup Türk kadınının hayatında meydana gelen önemli siyasi, sosyal ve ekonomik olaylar olmadıkça Amerikan basınında yer almamaktadır. 1984'den sonra da hiçbir makale yazılmamıştır.

Atatürk'ün Türk kadınına verdiği haklar ve bunların hayata geçirilmesi tarihi akışı içinde yakından takip edilmiştir. Her sahada Türk kadınının sahip olduğu haklar ve bu konudaki gelişmesi 'ilk' örnekleri ile Amerikan basınında yer almıştır. Verilen örnekler Atatürk dönemi ile yoğunluk kazansa da Türk kadınının sosyal, siyasi hayatıyla ilgili gelişmeler takip edilebilmektedir.

Atatürk'ün yanında Türk kadınının modern örneği olarak Latife Hanım'dan sıkça söz edilmektedir. Atatürk ve Latife Hanım'ın her yere birlikte gittikleri için Türk kadını ve erkeği açısından çok güzel bir örnek teşkil ettikleri vurgulanmıştır. Ancak makalelerde Latife Hanım'dan Atatürk'ün eşi olarak bahsedilmiş, ismi zikredilmemiştir.

Halide Edip Adıvar ismi de karşımıza sıkça çıkmaktadır. Halide Edip Hanım hakkındaki bilgiler oldukça ayrıntılıdır. Amerikan basını Halide Edip'i sadece Türk kadınına değil, Türk erkeği içinde bağımsızlık mücadelesinde çok iyi bir örnek olarak göstermektedir.

Türk kadınının Atatürk ile birlikte diğer İslam ülkelerindeki kadınlardan farklı bir modern hayat içine girdikleri üzerinde durulmaktadır. İslam

⁴⁴ The Washington Post 1933.

lkelerinin yanında bu dönemde Türk kadını kendisine verilen haklar ile Batılı kadınlardan bile üstün durumdadır. Amerikan basını Atatürk döneminde Türk kadınına verilen bu hakların Atatürk'ten sonra pek devam etmediği yönünde değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Harem konusu bu dönem Amerikan basını için de çok cazip konuların başında gelmektedir. Ancak ele alınan makalelerde 1920'li yıllardaki kadınların durumları üzerinde durulduğu için bu dönemdeki çokeşlilik, saray hayatındaki harem hayatı ile karıştırılmaktadır. Hatta 1920'li yıllar Anadolu'sunda Müslüman olmayan geç kızların Türkler tarafından zorla eş yapıldıkları yönünde ağır ithamlarda bulunmaktadır.

Yine Kıbrıs'ta Türk kadınlarının '*taşla*' BM. Askerlerine yaptıkları küçük protesto Amerikan basını tarafından '*şaşırtıcı*' olarak yorumlanmıştır. Türk kadınının bağımsızlığı için yaptığı bu '*küçük*' protesto Amerikan basını tarafından anlaşılamamış görünmektedir.

Atatürk'ten sonraki yıllarda özellikle de II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemlerde pek çok Türk kadınının Avrupa ülkelerine çalışmak için gittikleri ve buralardaki kadınların yaşamlarını yakından gördükçe kendi özgürlükleri için daha fazla söz sahibi olmak istedikleri hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Genel olarak adı geçen döneme ait Amerikan basını ele alındığında ortaya konan konuların günümüz ABD-Türkiye ilişkileri açısından benzerlik gösterdiği düşünülebilir.

BİBLİOGRAFYA

a. Gazete Makaleleri

- Maggie Pınar, "In Turkey, Liberation of Women is Not Total", *Los Angeles Times*, 27 May 1984.
- William Mitchell Ramsay, "Allies and Anatolia, The Incalculable Evils of Partition", *The Manchester Guardian*, 29 May 1919.
- Larry Rue, "Kemal and Wife Pledge Liberty of Turk Women", *Chicago Daily Tribune*, 28 February 1923a.
- Larry Rue, "Peace or War in Turkey up to Allies- Kemal", *Chicago Daily Tribune*, 3 March 1923b.
- Mary Symons, "Harems Revived in Turkey as Result of World War", *The Washington Post*, 5 February 1922.
- Paul Williams, "Allies Denied Us Wilson, We Took Lenin", *Chicago Daily Tribune*, 5 May 1920.
- "British Trap Turk Woman; Foil Escape by Airplane", *Chicago Daily Tribune*, 9 July 1920.
- "Cypriot Turk Women Rout U.N. Troops", *Los Angeles Times*, 21 September 1964.
- "Ladies First", *The Manchester Guardian*, 25 November 1929; "Turk Women Win Right of Municipal Ballots", *The Washington Post*, 25 November 1929.
- "Oldest Turk a Woman of 160; Mere Man, 153, Yields Palm", *New York Times*, 21 March 1927.
- "Persians Given Right to Wed Turk Women", *The Washington Post*, 5 June 1926a.
- "Picnic Baths Banned; Turk Women Angry", *The Washington Post*, 12 February 1933.
- "Turk Women Writer For American Rule", *The Los Angeles Times*, 8 December 1919.
- "Turk Women Paint, Rouge", *Los Angeles Times*, 6 August 1922.
- "Turk Women Win Right to Take Part in Sports", *The Washington Post*, 23 August 1925.
- "Turk Women Refuse to Pose in the Nude", *The Washington Post*, 26 June 1926b.

- “Turk Woman Heads Bureau of Hygiene”, *The Washington Post*, 31 October 1926c.
- “Turk Woman To Be Judge”, *The Los Angeles Times*, 24 April 1926.
- “Turk Women Barred from Political Life”, *The Washington Post*, 6 July 1926d.
- “Turk Women Flock Into Ranks of Labor”, *The Washington Post*, 8 May 1932.
- “Turk Women Make World Debut Today”, *Chicago Daily Tribune*, 18 Nisan 1935.

b. Kitap ve Makaleler

- Bali 2004 N. Rıfat Bali, *Anadolu'dan Yeni Dünya'ya (Amerika'ya İlk Göç Eden Türklerin Yaşam Öyküleri)*, İstanbul: İletişim yay.
- Enginün 1994 İnci Enginün, “ Amerika ve Halide Edip Adıvar”, *500. Yılında Amerika*, (haz: Recep Ertürk - Hayati Tüfekçioğlu), İstanbul: Bağlam yay.
- Evans 2004 Laurance Evans, *Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924)*, İstanbul: Örgün yay.
- Fendoğlu 2002 Hasan Tahsin Fendoğlu, *Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerika İlişkileri*, İstanbul: Beyan yay.
- Kazan 1995 Frances Kazan, *Halide Edip ve Amerika*, (çev: Bernar Kutluğ), İstanbul: Bağlam yay.
- Latin Amerika'da Askeri Diktatörlük ve Kadın* 1989, (derleyen: Ümit Cizre, Serpil Üşür): Belge yay.
- Kırca 2005 Ali Kırca, “Zaro Ağa...”, <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/04/02/kirca.html>, (erişim tarihi:26.04.2010).
- Kuran 1994 Ercüment Kuran, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Türklerinin Amerika'yı Tanıması”, *500.Yılında Amerika*, (haz: Recep Ertürk - Hayati Tüfekçioğlu), İstanbul: Bağlam yay.
- Pekcan 2006 Ahmet Pekcan, *Osmanlı'dan Günümüze İç Siyaseti Yönlendiren Yabancı Eller (ABD Elçisi Samuel S.Cox'un Elçilik Yılları-1885-1886)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat yay.
- Sultan Abdülhamit Sultan Abdülhamit, *Siyasi Hatıratım*, İstanbul: 1999, Dergah yay.
- Şahin 2002 Haluk Şahin, *Johnson Mektubu*, İstanbul: Gendaş.

Şayan Ulusan

- Uslu 2000a, Nasuh Uslu, *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, Ankara: 21.Yüzyıl yay.
- Uslu 2000b, Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara: 21.Yüzyıl yay.

Şayan Ulusan